

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Tel. (030) 10163
Postgiro 58. Abonnementsprijs f 5,50 per jaar. Buitenland f 7,- per jaar, voor
België f 6,-. Losse nummers f 0,30. Verschijnt wekelijks.

HET DORRE HUMANISME

Wie ook maar enigszins de gebeurtenissen in het godsdienstig leven van onze tijd volgt, komt tot de conclusie, dat er een stormachtig snelle ontwikkeling aan de gang is en dat het einde daarvan nog lang niet in zicht komt. Mag ik dit aan de hand van een paar voorbeelden duidelijk maken?

Het Vaticaans concilie van de Rooms-katholieke kerk toont een stroomversnelling van moderne ideeën. Het lijkt of de kerk, eeuwenlang gesloten voor progressieve gedachten, plotseling de sluizen heeft opengezet voor de denkbeelden, die alleen in het verborgene hebben kunnen groeien. Niet alleen de positie van de paus is een punt van bespreking geweest, maar ook de plaats van de leek in de kerk en de verhouding tot alle niet-katholieken. De verdraagzaamheid, zelfs de godsdienstvrijheid werd in alle ernst besproken en het recht op de dwaling, het recht op de persoonlijke gewetensbeslissing is dan nog wel niet officieel erkend, maar zal, binnen afzienbare tijd, erkend worden. Een eeuw geleden werd het principe van de godsdienstvrijheid door de toenmalige paus, nog als een deliramentum, een dwaasheid, veroordeeld en nu eist de meerderheid der bisschoppen de vrijheid van godsdienst. Wie deze ontwikkeling, laat ons zeggen, twintig jaar geleden, had durven voorspellen zou als een onnozele hals zijn beschouwd. Even verbijsterend voor een toeschouwer is het feit, dat de kerk in allerlei wereldse aangelegenheden haar stem wil laten horen en temidden van deze zaken is het openhartige gesprek over liefde, sexualiteit en geboorteregeling het treffendst. Men mag zeggen, dat de theologische problemen niet meer de hoofdzaak van de agenda zijn gebleven, maar dat de bisschoppen zich vooral bezighouden met de boodschap van de kerk aan de mens als maatschappelijk wezen, om zijn zorgen en noden hier op aarde te verlichten.

Dat er een ontwikkeling gaande is om ook de dogmas kritisch te bezien, en die te beschouwen als een belemmering voor de alge-

mene liefdeboodschap, is nog wel niet op het concilie ter sprake gekomen, maar ook deze ontwikkeling zal op den duur, bij de hoogste leiding terecht komen.

De nieuwe theologie heeft wel duidelijk veld gewonnen en de sluizen zullen niet gemakkelijk gesloten kunnen worden de stroom is te sterk. De Rooms-Katholieke kerk heeft de isolatie doorbroken of is genoot om de isolatie op te geven, staat in het volle licht en staat open voor denkbeelden en stromingen, die zij eeuwenlang heeft gebannen. De gehoorzaamheid aan de autoriteit verzwakt het respect voor de mens en zijn persoonlijke keuze neemt toe. De tijd is niet ver meer — de bisschop van Groningen wees daarop, in een concilievergadering — dat het gemengde huwelijk erkend zal worden, een consequentie van de godsdienstvrijheid. Ik vind het, als historicus, een bijna verbijsterende gedachte, dat in de 16e eeuw de protestanten verbrand werden, dat zij in de 17e eeuw naar de galeien werden gesleurd of in ballingschap werden gezonden, dat zij alleen geduld werden als de Rooms-Katholieke kerk de macht niet bezat om ze te vervolgen, dat zij in de 18e eeuw wel verdragen moesten worden, omdat hun aantal zo groot werd. Het Vaticaans concilie van 1870 sprak nog ernstig over het protestantisme als de wortel van alle verkeerdheden in de wereld en nu, in 1964 spreekt de paus over „onze broeders in Christus” en van het „samen

PERSONALIA

Dr. H. BONGER. Geboren in 1911 te Amsterdam. Studeerde Nederlandse taal- en letterkunde en geschiedenis aan de Universiteit te Amsterdam. Promoveerde in 1954 op een proefschrift over „De motivering van de godsdienstvrijheid bij Dirck Volckertszoon Coornhert”.

Is leraar aan het Stedelijk Gymnasium te Arnhem.

een lezing voor de vara-microfoon van zondag 15 november 1964

staan in de waarheid". Men zegt dikwijls, dat er geen nieuws onder de zon is, maar wat is dan wel nieuws, vraag ik mij af. De Anglicaanse kerk werd, niet lang geleden, geschokt door een boekje van één van haar bisschoppen. Robinson, die de traditionele en verouderde voorstellingen omtrent God en de opvattingen omtrent kerk, dogma's en liturgie uiterst kritisch behandelde. Het boekje „Eerlijk vóór God" laat inderdaad bitter weinig over van de overgeleverde voorstellingen; zo weinig, dat één van de kundige recensenten van het opzienbarende boek zei, dat Robinson eigenlijk een atheïst is. De schrijver heeft deze kwalificatie, in een volgend geschrift van zich geworpen maar het komt mij voor, dat deze recensent gelijk heeft.

Robinson namelijk is sterk beïnvloed door een aantal moderne Duitse en Amerikaanse theologen, die — ik mag de kern van hun gedachten wel zo weergeven — God niet zien als een transcendente, boven de wereld zijnde, eeuwige geestelijke werkelijkheid maar als het wezen der dingen. Als men deze opvatting doordenkt, blijft er inderdaad van het Christelijk geloof, van deze verlossings- en genadeleer niet zo erg veel meer over. Het grote mysterie van het zijn, waarin wij leven en waar wij een deel van zijn, wordt dan niet meer als een persoon ervaren. Dit boekje van Robinson heeft ook buiten de Anglicaanse kerk, ook in ons land, grote indruk gemaakt en een groot gevoel van onbehagen, spreekt uit tal van publikaties en redevoeringen. Een hernieuwd bezinnen op de Christologie zal moeten plaatsvinden. Er is zich iets aan het voltrekken, dat ik het best zo onder woorden kan brengen: Het wereldbeeld en het mensbeeld van de grote Christelijke kerken passen niet langer op het wereldbeeld en het mensbeeld, dat de verschillende wetenschappen langzamerhand hebben ontwikkeld.

Deze spanning, steeds groter geworden, is nu gebroken. De mythen van het Christelijk geloof worden steeds duidelijker als mythen erkend en op de doordenking daarvan is alle aandacht gericht.

Hoe de verdere ontwikkeling in de verschillende kerken zal gaan valt niet te voorspellen maar het is niet overdreven te zeggen, dat het Christelijk geloof een crisis doormaakt, die de ernstigste is uit haar geschiedenis. Het is wel zeker, dat die ontwikke-

„De motivering van de godsdienstvrijheid bij Dirck Volckertszoon Coornhert"

door Dr. H. Bongers

Dit boek is een waardevol bezit voor hen, die belangstellen in de geschiedenis van de idee der verdraagzaamheid.

Prijs f 4,25; ingenaaid, 180 pagina's.

Kalender 1965

De kalender 1965 van het Humanistisch Verbond is verschenen. Deze is thans in 2-kleurendruk uitgevoerd.

De prijs van . . **f 2.50**
is gehandhaafd

Uw bestelling zien wij gaarne tegemoet door storting of overschrijving van f 2.50 op postrekening 30.49.60 t.n.v. het Humanistisch Verbond Utrecht

In de omschrijving:

KALENDER 1965

ling in een duidelijk humanistische richting zich voltrekt en het is mijns inziens ook zeker, dat de dogmatische kerken, juist omdat zij traditioneel zijn, de zwaarste problemen nog op te lossen krijgen, want men kan wel geruime tijd de ogen sluiten voor nieuwe ideeën, maar men kan ze niet ongestraft links laten liggen.

U zult van mij willen aannemen, dat ik dit alles zeg — zo goed als het mogelijk is, in dit korte tijdsbestek — zonder een spoor van leedvermaak, zonder vreugde, zonder hooftardij van: „dat wisten wij humanisten al lang en dat hebben wij wel zien aankomen." De absolute verdraagzaamheid, dat is het respect voor de mens en zijn denkbeelden, is niet bijkomstig in het humanisme, maar is essentieel.

Waarom zouden humanisten verheugd zijn als medemenselijke problemen hebben van zo ingrijpende aard als zij zekerheden zien vergaan?

Er komt steeds meer begrip voor het humanisme en de grenzen naderen elkaar steeds meer, steeds meer humanistische elementen verschijnen in de gedachten der theologen. Wel veel meer waardering en meer begrip groeit maar het verwijt van dorre verstandelijkheid van het humanisme blijft. Niet langer het verwijt van rationalisme maar wel van de koele verstandelijkheid. En dat is een oud en traditioneel verwijt dat ten onrechte gegeven wordt. Het moderne, autonome humanisme voelt zich in staat om een bescheiden bijdrage te leveren aan het geestelijk leven in de wereld door aan hen, die daarvan gediend zijn, het materiaal te leveren om een zinvol leven te leiden, temidden van vragen, die geen oplossing behoeven om zinvol te kunnen leven.

Als de humanist gevraagd wordt wat hem beweegt, wat zijn boodschap is, wat zijn getuigenis van zijn geloof (want het humanisme is een geloof) dan is het antwoord, dat het de mens een mogelijkheid biedt tot een bestaan, waarin de mens zichzelf verwerkelijkt, door zijn betrokken zijn op het andere en de andere. Ondanks falen, verdriet, gevoel van voortdurend te kort schieten, ondanks momenten van wanhoop toch een besef zich met het bestaan te kunnen verzoenen. Dat bestaan is volledig, dat zou niet anders moeten zijn, dat is compleet en dat bestaan zelf roept geen vragen op. Misschien ligt hier een der meest wezenlijke verschilpunten tussen de opvattingen van de godsdienstige mens en de humanist. Maar is nu het streven om de menselijkheid te versterken, het egoïsme te verzwakken, de verantwoordelijkheid uit te breiden, het zich voortdurend rekenschap geven van eigen houding, inzicht en taak, dor en verstandelijk? Is het besef van een ogenblik gedeeltelijk bewustheid te hebben — een veertig/vijftig jaar — van het bestaan op aarde, dor en verstandelijk? Is het besef een onnoemelijk kleine, maar toch onmisbare schakel te zijn in de menselijke ontwikkeling, die men beleeft, dor en verstandelijk? Is het zoeken naar waarheid — het meest juiste oordeel over de werkelijkheid — een dorre activiteit? Ook de rede is een hartstocht. Deze vragen stellen is ze beantwoorden.

Niet de humanisten zijn de dorre rationalisten, neen, ik zou een andere stelling willen verdedigen. De ware rationalisten, verstandelijk en niet zelden dor zijn de dogmatici in het algemeen, de dogmatische theologen in het bijzonder, omdat zij het grote mysterie — een grensbegrip van het redelijk vermogen — toch in redelijke categorieën trachten te vangen. Dit is niet maar zo een boude bewering van een humanist, neen, de gehele ontwikkeling van de Christelijke theologie gaat in die richting. De grens van wat de mens redelijk kan doorgronden en wat niet wordt scherper getrokken en een hernieuwd doordenken van de openbaring is een der centrale punten van de moderne theologie. Om echter de humanisten, die het mysterie het mysterie laten dorre verstandelijkheid te verwijten is een der vele hardnekkige misverstanden.

Bewijzen voor het bestaan van God en bewijzen voor het niet bestaan van God houden geen steek, omdat de argumenten op een terrein liggen, dat met de grote werkelijkheidsvragen niets van doen heeft.

Ja, wel blijft voor de humanist de rede de toets der waarheid. Elke mening moet die toets kunnen doorstaan om op algemene geldigheid aanspraak te mogen maken. De rede is de grondslag voor het algemeen menselijke, voor de menselijke verantwoordelijkheid. Verklaren kunnen mensen maar

GIRO 64.75.00

BIHAR-ACTIE

HUMANISTISCH VERBOND

zeer gedeeltelijk en steeds zullen de verklaringen weer problemen oproepen, tot men voor het mysterie staat. De humanist ontvangt van dit mysterie geen berichten die het wezen der dingen openbaren. Hij heeft de pretentie te menen, dat waar mensen die wel menen te ontvangen, zij zichzelf projecteren in deze berichten. Te bewijzen wie er in dezen het bij het rechte eind heeft, valt er niets.

Ik hoop, dat ik u deze zondagmorgen niet heb lastig gevallen met te zware problemen vóór, tijdens of na uw ontbijt en ik hoop ook, dat u, hoe u ook tegenover het humanisme staat, niet langer zult zeggen, dat het zo'n dorre en verstandelijke zaak is.

H. BONGER

normaal

De aarde draait mij weg van 't licht
en wat nu komt heet nacht.

Gelijk de straat wordt mijn gezicht,
dat niet meer wordt verwacht.

Waar het nog graag komt, is het goed,
maar ook niet meer en onverrast
word ik door eigen bloed ontmoet
en ben ik mijn eigen gast.

Pierre Kemp

Uit: Dichters van deze tijd.

Rectificatie en aanvulling:

In de lezing van dr. M. I. Spetter op 6 september jl. werd vermeld, dat het Marshallplan de Verenigde Staten 20 miljoen gulden heeft gekost, dit moest zijn 20 miljard dollar. In het nummer van 1 november jl. vindt u onderaan de lezing van prof. Stuiveling de mededeling, dat het gironummer van de Bihar-actie niet mocht worden genoemd. Wij vestigen er nog de aandacht op, dat dit een algemene maatregel is.

de administratie

Humanistische Correspondentiekering voor huwelijkscontacten opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht. Gaarne 30 ct aan postzegels insluiten.

(adv.)

Het is een wonderlijke belevenis het leven van Joubert te volgen, met voortdurend het besef dat het zich afspeelt in een van de meest tumultueuze perioden van de moderne geschiedenis. Terwijl wereldhistorische gebeurtenissen elkaar van dag tot dag opvolgen — zit Joseph Joubert in kussens gesteund, midden in zijn bed, een muts op, één van zijn vele sjaals om, soms met handschoenen aan, omgeven van boeken. Zijn gezondheid was heel broos. Elk ogenblik wijzigde hij zijn diët, leefde één dag op melk, een andere dag geheel op gehakt vlees. Met de uiterste, kouwelijke zorg voorkwam hij lichamelijke of geestelijke schokken. Meestal verliet hij pas tegen de namiddag zijn bed, om warm gekleed met de stok in de hand een wandeling te maken langs de stille wegen, in de omgeving van zijn woonplaats Villeneuve le Roy (sur Yonne). Hij was de geniale organisator van de rust in het kabaal van een heksenketel.

Toch was Joubert geen weke zwakkeling. Een tijdgenoot zegt: achter zijn zachtheid gevoelde men onmiskenbaar een formidabele kracht. Hij noemde zich zelf: een ziel die per ongeluk een lichaam heeft gevonden en die er het beste van ziet te maken. Zijn paspoort, op 67-jarige leeftijd luidt: groot 1,80 m., hoog voorhoofd, bruine ogen, ovaal gelaat, gewone mond, gewone tint, lange neus, en een pruik.

Hoewel hij zelf nooit iets publiceerde, had hij toch op vele van zijn tijdgenoten een grote invloed. Hij was geen solitair. Veel vrienden bezochten hem, kwamen bij zijn bed zitten, en urenlang kon Joubert discussiëren, improviseren, redeneren en betogen. Men vertelde, dat hij een heel geestig causeur was. Had hij geen bezoek dan las hij. Nu en dan noteerde hij in klein, precies, recht handschrift een gedachte, een conclusie, een oordeel in zijn cahier. Hij was een eclectische geest. Met uiterst verfijnde zorg heeft hij, in de waakzame rust van zijn kamer, geschrift en gesorteerd uit het denken aller tijden. In zijn bibliotheek zijn de boeken gevonden waaruit hij de verwerpelijke bladzijden accuraat had verwijderd. Na zijn dood, maar toch pas in 1838, heeft Chateaubriand een bloemlezing van Joubert's gedachten samengesteld. Maar het boekje kwam niet in de handel. Geleidelijk breidde zich deze hoeveelheid ideeën uit. In 1842 verscheen een editie in twee delen. En thans bezitten we een prachtige uitgave van zijn „Carnets” in twee dikke bundels, moeilijk uit de stapels handschriften vrijwel compleet bijeengelezen door A. Beaunier.

Joubert was vermoedelijk wel al te scrupuleus. Zijn doel was: tracht een bladzijde in een volzin samen te vatten, en een volzin in één woord. Dat is, voor wie dit werkelijk méént, gewoon verlamdend. Zijn leven was dan ook niet productief in de normale zin van het woord.

Op 7 mei 1754 werd hij geboren in Montignac. Dat ligt in het noordelijke deel van de Perigord, een lievelijke landstreek, thans beroemd om de nabijgelegen grotten van Lascaud. Zijn ouderlijk huis — een gezin met dertien kinderen — was van aard „petit-bourgeois”. Hij studeerde in Bordeaux, werd lekenbroeder, leraar, maar vertrok in 1778 naar Parijs. Daar deed hij journalistiek werk en raakte bevriend met Fontanes, Diderot, Restif de la Bretonne, La Harpe, d'Alembert. Korte tijd beleefde hij een hevige liefde voor een heel mooie, iets oudere vrouw. Maar dat gaat voorbij. Hij studeert weer en trouwt op 8 juni 1793. Men krijgt niet de indruk dat hij in dit huwelijk erg gelukkig is geweest en bovendien heeft deze grote pedagoog verschrikkelijk geleden onder het wangedrag van zijn enige zoon.

Hij is enige jaren vrederechter geweest. Een professoraat wees hij af, maar tamelijk lange tijd — van 1808 tot 1815 — bekleedde hij een erg belangrijke functie, namelijk van inspecteur-generaal van het hoger onderwijs. Daárin moet hij zich bijzonder hebben onderscheiden. De laatste tien jaren van zijn leven bracht hij weer in alle rust door in Villeneuve. Op 4 mei 1824 stierf hij.

Zijn betekenis ligt in zijn pedagogische, kritische beschouwingen. Hij was moralist in de typisch Franse betekenis van dit woord, in de grote traditie die Frankrijk op dit stuk bezit. Zijn opmerkingen hebben altijd een psychologische ondergrond en bedoelen eigenlijk steeds de vervolmaking van de mens. De volgende gedachte is bijvoorbeeld karakteristiek voor inhoud en methode van zijn trant: „Iemand die geen tekortkoming toont, is een dwaas of een huichelaar die men moet wantrouwen. Er zijn gebreken die zozeer met voortreffelijke karaktertrekken verbonden zijn, dat ze deze aankondigen — en men doet er goed aan zich er niet van te ontdoen.”

En tenslotte een andere: „Het is in een discussie een groot nadeel gevoelig te zijn voor de zwakheid van het eigen en voor de kracht van anderer betoog — maar het is schoon op die manier te sneven.”

P. SPIGT

lezingen voor de radio

- zo. 22 nov. VARA 9.45 uur: J. C. Brandt Corstius: „Weet iemand wat op aard' het schoonste is?”
- di. 24 nov. VARA 22.15 uur: Televisie-programma (Ned. I)
- zo. 29 nov. VARA 9.45 uur: G. Stuiveling: „Uit humanistisch oogpunt”.